

УДК 811.161.3'373.21

Лена Васільеўна Леванцэвіч¹, Наталля Раманаўна Якубук²

¹канд. філал. навук, дацэнт, загадчык кафедры беларускай філалогіі

Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. С. Пушкіна

²канд. філал. навук, дацэнт кафедры беларускай філалогіі

Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. С. Пушкіна

¹e-mail: lewalena@mail.ru

²e-mail: smalusha@yandex.by

Lena V. Levantsevich¹, Natalia R. Yakubuk²

¹Candidate of Philology, Associate Professor, The Head of the Department of Belarusian Philology, Brest State University named after A.S. Pushkin,

²Candidate of Philology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Belarusian Philology, Brest State University named after A.S. Pushkin,

¹e-mail: smalusha@yandex.by

²e-mail: lewalena@mail.ru

МІКРАТАПОНІМЫ-АРЫЕНЦІРЫ БРЭСТЧЫНЫ: СТРУКТУРА, СЕМАНТЫКА

Мэтай даследавання з'яўляецца выяўленне структурных тыпаў мікратапонімаў-арыенціраў, зафіксаваных на тэрыторыі Брэстчыны; вызначэнне структурна-семантычных асаблівасцей прыназоўнікава-іменных канструкцый. Базавай для тапаніміі з'яўляецца інфармацыя аб прасторы, якая рэпрэзентуецца ландшафтнай мадэллю. Спецыфічнай рысай мікратапанімічнай сістэмы Брэстчыны з'яўляецца наяўнасць у ёй найменняў, звязаных з лакалізацыяй аб'екта ў прасторы. У структурным плане – гэта прыназоўнікава-іменныя канструкцыі, якія ўяўляюць сабой спалучэнне прыназоўнікаў з назоўнікамі ва ўскосных склонах.

Ключавыя словы: мікратапонім, онім, ландшафтны тапонім, прыназоўнікава-іменныя канструкцыі, структурная разнавіднасць.

MICROTOPONYMS-LANDMARKS OF THE BREST REGION: STRUCTURE, SEMANTICS

The aim of the study is to identify the structural types of microtoponyms-oriented, recorded on the territory of Brest region; to determine the structural and semantic features of the prepositional-name constructions. Basic for toponymy is information about space, which is represented by the landscape model. A specific feature of the microtoponymic system of Brest region is the presence in it of names associated with the localization of an object in space. In structural terms, these are prepositional-name constructions, which are a compound of prepositions with nouns in the indirect cases.

Keywords: microtoponym, onym, landscape toponym, prepositional-name constructions, structural variety.

Уводзіны

Вывучэнне онімаў на сучасным этапе развіцця анамастычнай навукі носіць антрапацэнтрычны характар, таму актуальным з'яўляецца даследаванне рэгіянальных падсістэм з уласцівымі ім спецыфікай і заканамернасцямі ўтварэння, функцыянавання і змянення тапанімічных адзінак. Рэгіянальная лексіка захоўвае ў сабе шмат фактаў і звестак, што маюць прынцыпова важнае значэнне для культуры, эканомікі,

сацыяльнага жыцця, побыту. Мікратапонімы, адносячыся да спецыфічнай часткі рэгіянальнай лексічнай сістэмы, з’яўляюцца важнай крыніцай разнастайнай лінгвістычнай і экстралінгвістычнай інфармацыі, таму што кожны рэгіён – своеасаблівая тэрыторыя са сваёй гісторыяй і традыцыямі. Гэта ўнікальны моўны матэрыял, які захоўвае цікавыя звесткі пра матэрыяльную і духоўную культуру, гісторыю народа. Па мікратапонімах можна прасачыць гісторыю таго ці іншага населенага пункта, змены ў жыцці цэлых пакаленняў.

Тапонімы Брэстчыны з’яўляюцца аб’ектам даследавання В. М. Емельяновіч, З. М. Заікі, Н. Р. Якубук (Смаль) і інш., падрабязны агляд прац быў зроблены ў артыкуле Л. В. Леванцэвіч [2]. Мікратапонімы Брэстчыны, звязаныя з лакалізацыяй аб’екта ў прасторы не былі аб’ектам асобнага даследавання.

Даследаванне ажыццяўлялася ў межах рэалізацыі НДР “Лінгвакультуралагічны кампанент у змесце асноўных этнаканцэптаў і ўласных найменняў Брэсцка-Пінскага моўнага рэгіёна” (№ ДР 20211558 ад 24.05.2021) пры фінансавай падтрымцы Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь. Фактычны матэрыял збіраўся аўтарамі ў палявых умовах, падчас летніх палявых практык, падчас асабістых выездаў у раёны Брэстчыны. Для навуковага аналізу адабраны мікратапонімы-арыенціры, ці прыназоўнікава-іменныя канструкцыі.

Лексіка-семантычныя змены ў мове больш, чым якія-небудзь іншыя, выражаюць сувязь мовы з жыццём, дзейнасцю і мінулым народа, які гаворыць на гэтай мове. Семантыка слоў адлюстроўвае змены, якія адбываюцца ў грамадстве на розных этапах развіцця. Гэтая ўласцівасць характэрна і для тапанімічных адзінак як асаблівых знакаў культуры.

Мэта нашага артыкула – выяўленне спецыфікі мікратапанімічнай сістэмы Брэстчыны; структурна-семантычны аналіз найменняў, звязаных з лакалізацыяй аб’екта ў прасторы, ці прыназоўнікава-іменных канструкцый.

Тапонімы любой тэрыторыі пры ўсёй іх разнастайнасці аказваюцца цесна звязанымі паміж сабой. Гэта тлумачыцца тым, што геаграфічныя назвы на кожнай гістарычна ці геаграфічна вылучанай тэрыторыі ўтвараюць пэўную сістэму.

Пры пабудове тапанімічнай мадэлі варта ўлічваць наступныя прынцыпы:

- 1) тапонім як імя ўласнае выдзяляе, індывідуалізуе аб’ект акаляючага свету;
- 2) тапонімы як імя ўласнае з’яўляюцца знакамі, якія ўтвараюць “персаналагічную” знакавую сістэму;
- 3) тапонім як моўны знак мае анталагічную сутнасць, якая вызначаецца абазначэннем рэальных аб’ектаў рэчаіснасці на аснове аперцэпцыі – геаграфічныя назвы найпрост звязаны з геаграфічнымі аб’ектамі;
- 4) тапонім з’яўляецца знакам высокага ўзроўню інфарматыўнасці (знак + яго значэнне і сэнс), што абумоўлівае яго гнесеалагічную аспектуальнасць;
- 5) тапонім рэгулюе адносіны аб’екта і ўяўленні пра аб’ект;
- 6) тапонім паўстае ў сваёй ментальнай сутнасці, якая расцэньваецца як нятоесная аб’ектыўная рэальнасць, нейкая яе частка, якая выступае кампанентам канкрэтна-гістарычнага суб’ектыўнага вопыту і мае на ўвазе зварот да моўнай свядомасці носьбіта мовы і да тапанімічнай сістэмы, яе кагнітыўнай структуры, якая ўплывае і адлюстроўваецца ў тапасістэме.

Далёка не ўсе мікратапонімы як назвы дробных геаграфічных аб’ектаў (у большай ступені, чым тапонімы) “ужываюцца на працягу доўгага часу, што можа быць абумоўлена як відазмяненнем самога аб’екта, так і зменаў ў рэльефе мясцовасці, грамадскім жыцці” [4, с. 28].

Базавай для тапаніміі з'яўляецца інфармацыя аб прасторы, якая рэпрэзентуецца ландшафтнай мадэллю. Найбольш частымі прасторавымі параметрамі з'яўляюцца такія, як канфігурацыя аб'екта, лакалізацыя аб'екта ў прасторы, лакалізацыя аб'екта ў адносінах да іншага аб'екта, вертыкальная арганізацыя прасторавых адносін. У ландшафтнай мадэлі іменна чалавек выступае намінатарам аб'екта, які сярод прасторавых адносін выбірае найбольш вартасныя. “Асаблівасць арыентацыі ў гэтым выпадку заключаецца ў спецыфіцы выбару асноўнага аб'екта рэльефу, своеасаблівага цэнтра арыетацыі, у якасці якога выступаюць такія геаграфічныя рэаліі, як лес, балота, возера, рэчка і інш.” [1, с. 44].

Ландшафтны тапонім уяўляе сабой тапонім – індикатар прыродных або культурных уласцівасцей ландшафту: гэта тапонім у зыходным сэнсе слова, ці месца ў яго праяўленні ў назве і назва ў яе адпаведнасці месцу. “Мовай” ландшафту лічацца тапонімы, пры дапамозе якіх магчыма ўзнаўляць гісторыю, культуру і этапы засваення прыроды чалавекам.

У нашым даследаванні аналізуюцца мікратапонімы-арыенціры, дзе ў якасці зыходнага аб'екта-арыенціра выступаюць часцей за ўсё водныя аб'екты (*балота, ставок, прорва, возера, канава, рака*), “дарога”, ці месца перамяшчэння (*брод, гаць, дарога, мост, гасцінец, вал*), пабудаваныя, ці створаныя аб'екты (*бункер, аэрадром, останоўка, мураванка, пожарная, маяк*), расліны і іх агульныя назвы (*лес, гай, дуб, мох, алешнік, бярэзіна, іва, лаза, чарот, вярба*), культываваныя аб'екты (*царква, крыж*), форма рэльефу (*даліна, груд, гара*), а таксама аб'екты, назвы якіх утвораны ад онімаў.

Як відаць з пералічаных аб'ектаў-арыенціраў, прыярытэтнымі з'яўляюцца ландшафтныя, а гэта водныя аб'екты, найперш балота і яго віды, што звязана з распаўсюджаннем балот на тэрыторыі Беларусі. Вобласць Беларускага Палесся ўяўляе сабой вялікую раўніну з пясчанымі дзюнамі, шматлікімі балотамі, маленькімі азёрамі і рачулкамі. Самыя старажытныя балоты Беларусі знаходзяцца на Палессі, іх узрост каля 11 тысяч гадоў. Балоты, рэкі і рачулки ў сваю чаргу замянілі перамяшчэнню з аднаго населенага пункта ў іншы, таму лагічна, што наступным па частотнасці аб'ектам-арыенцірам становіцца дарога і яе віды. У нашым даследаванні мікратапонімы-водныя аб'екты з'яўляюцца адлюстраваннем уласцівасцей як прыродных, так і культурных ландшафтаў, дапамагаюць убачыць своеасаблівасць пэўнай мясцовасці, адлюстраванне спецыфіку этнакультурнага і гістарычнага асваення данага рэгіёна.

Наступным важным ландшафтным аб'ектам для палешукоў з'яўляецца лес і яго расліннасць. Лясы і балоты як асноўныя элементы ландшафту Палесся адыгралі важную ролю ў фарміраванні ментальнасці, светапогляду і культуры беларусаў. Той раслінны свет, які акаляў старажытнае насельніцтва, выступае крыніцай вартаснай інфармацыі пра ландшафт і флору, а таксама пра адносіны чалавека да іх.

Ментальны вобраз воднай і лясной прасторы, які інтэрпрэтуецца як культурны ландшафт і адлюстраваны ў калектыўнай свядомасці, знайшоў выражэнне ў мікратапаніміі. Ландшафтны мікратапонім акрэсліваецца пэўнымі часавымі і прасторавымі межамі. Яго магчыма рэпрэзентаваць як сукупнасць вобразаў, сімвалаў, асацыяцый, знакаў культуры, якія адлюстроўваюць успрыняцце і ацэнку феномену вады ў свядомасці чалавека.

Спецыфічнай рысай мікратапанімічнай сістэмы Брэстчыны з'яўляецца наяўнасць у ёй найменняў, звязаных з лакалізацыяй аб'екта ў прасторы. У структурным плане – гэта прыназоўнікава-іменныя канструкцыі, якія ўяўляюць сабой спалучэнне прыназоўнікаў з назоўнікамі ва ўскосных склонах. Тапанімісты называюць іх мікратапанімамі-арыенцірамі, паколькі яны не толькі даюць найменне дробным геаграфічным аб'ектам, але і ўказваюць на месцазнаходжанне ўрочышча або на

кірунак да яго. З іх дапамогай менш вядомыя мікрааб'екты абазначаюцца праз больш вядомыя.

На Брэстчыне намі вылучана некалькі структурных разнавіднасцей мікратапонімаў-арыенціраў.

I. Да першай групы адносяцца назвы, якія складаюцца з прыназоўніка і назоўніка ці прыметніка ва ўскосным склоне. Тут ужываюцца прыназоўнікі *в, во, возле, да, з, за, кай, каля* (вар. *коло, кулу*), *на, над, од* (вар. *от*), *пад* (вар. *под, пуд, пунт*), *по, протів, пры, у*: *В Гаёвы п.* (Гвозніца Мал.), *В Дворі с.* (Гвозніца Мал.), *В Заішчыты п.* (Малая Турна Кам.), *В Кармані* луг (Яцкавічы Кам.), *В Купках б.* (Гвозніца Мал.), *В Мэльныках п.* (Гвозніца Мал.), *В Сынычыны д.* (Унучкі Кам.), *В Тренёвы паша* (Селяхі Бр.), *В Чвёртых п.* (Камянюкі Кам.), *Во Мхах ур.* (Краі Івац.), *Возле Болот п.* (Падлессе Радваніцкае Бр.), *Возле Гостынца п.* (Дубавое Кам.), *Возле Дуба п.* (Соміна Івац.), *Да Танка м. у л.* (Лінова Пруж.), *Да Царквы уч. з.* (Агароднікі Кам.), *З Закрыжжа д.* (Дубічы Мал.), *За Алешнікам п.* (Арэхаўскі Кобр.), *За Горы п.* (Камароўка Бр.), *За Татарином п.* (Краі Івац.), *За Ставок п.* (Селяхі Бр.), *Кай Развілкі ч. в.* (Целяханы Івац.), *Каля Дуба п.* (Лінова Пруж.), *Каля Кургана паша* (Гвозніца Мал.), *Коло Бырэзынкі п.* (Грушаўка Кам.), *Коло Пчоловода ч. л.* (Фядоры Стол.), *Кулу Крыжжа п.* (Кацельня Баярская Бр.), *На Выльчково д.* (Лышчыцы Бр.), *На Лысыччыное п.* (Печкі Мал.), *Над Бугом* луг (Гершоны Бр.), *От Колодэнського с.* (Чылеева Бр.), *От Панського п.* (Чылеева Бр.), *Пад Дуб п.* (в. Турная Івац.), *По Гостыню п.* (Дубавое Кам.), *Под Дубамы л.* (Олтуш Мал.), *Под Прірвою л.* (Олтуш Мал.), *Под Ставами л.* (Камароўка Бр.), *Пуд Валом п.* (Казловічы Бр.), *Протів Дома с.* (Макавішчы Кам.), *Пунт Пэнь с.* (Добрае Кобр.), *Пры Лузе ч. в.* (Калоднае Стол.), *У Дем'яна с.* (Олтуш Мал.), *У Дубах п.* (Фядоры Стол. Бр.), *У Загарадзішчы л.* (Краі Івац.), *У івы ур.* (Олтуш Мал.), *У Камароўцы л.* (Селяхі Бр.), *У Камінскага ч. в.* (Бакуны Пруж.), *У Ланскоі п.* (Олтуш Мал.), *У Лозі ур.* (Лісічыцы Бяроз.), *У Мішы с.* (Олтуш Мал.), *У Пávла ур.* (Олтуш Мал.), *У Пузачы л.* (Целяханы Івац.), *У Родзішчах л.* (Целяханы Івац.), *У Рóзы с.* (Дубіны Кобр.), *У Сávaх л.* (Целяханы Івац.), *У Суза п.* (Олтуш Мал.) і інш.

Прасторавыя значэнне выражаюць як вытворныя, так і невытворныя прыназоўнікі. Увесь комплекс прасторавых адносін можна разбіць на дзве групы значэнняў: значэнне напрамку (прыназоўнікі з такім значэннем указваюць на кірунак дзеяння, рух куды-небудзь, да якой-небудзь мяжы), значэнне месцазнаходжання (прыназоўнікі з такім значэннем указваюць на месцазнаходжанне, становішча аднаго аб'екта адносна другога).

На Брэстчыне мікратапонімы-арыенціры часцей сустракаюцца з фармантам “за”, які выступае або прыназоўнікам, або прыстаўкай. Спалучэнне з прыназоўнікам *за* ужываецца ‘пры абазначэнні прадмета, месца і падобнае, за межы якіх накіравана дзеянне, рух або за якімі, па другі бок якіх знаходзіцца хто-, што-небудзь, адбываецца што-небудзь’, ‘пры абазначэнні прадмета, каля якога хот-небудзь размяшчаецца для работы або якога-небудзь занятку’; ‘ужываецца пры ўтварэнні назоўнікаў, прыметнікаў, прыслоўяў і абазначае: на тым баку, ззаду або за межамі чаго-небудзь’ [3, т. 2]. Прыведзеныя значэнні найбольш паслядоўна, поўна адпавядаюць сутнасці, прызначэнню і функцыі мікратапоніма-арыенціра – назваць, паказаць, дзе размешчаны называны аб'ект. Арыенцірам часцей служаць водны аб'ект або расліна.

Лакалізацыя ў прасторы выражаецца і прыназоўнікамі *на, над, каля*.

Прыназоўнік *на* ужываецца ‘пры абазначэнні месца, прадмета або асобы, у бок якіх накіравана дзеянне ці якія з'яўляюцца канцавым пунктам руху’, ‘пры абазначэнні месца, прасторы, у межы якіх накіраваны рух, дзеянне’, ‘пры ўказанні на прадмет або з'яву, якія служаць арыенцірам руху’, ‘пры абазначэнні месца ці прадмета, на якім знаходзіцца хто- або што-небудзь, адбываецца якое-небудзь дзеянне’, ‘пры абазначэнні

прасторы або прадмета, у межах якіх адбываецца якое-небудзь дзеянне', 'пры абазначэнні месца, прасторы, унутры якіх адбываецца якое-небудзь дзеянне' [3, т. 3]. Прыназоўнік на (з формай меснага склону) ужываецца для абазначэння паверхні, плошчы, якая з'яўляецца месцам размяшчэння аб'екта. У залежнасці ад семантыкі назоўніка агульнае значэнне месца мае мадыфікацыі: указанне на наваколле (*На Брóдах, На Грудáх*), указанне на прадмет, які з'яўляецца месцам аб'екта (*На Мостáх, На Чырытáх*), указанне на сферу, у межах якой размешчаны аб'ект (*На Пáсіцы*).

Фармант "пад" ужываецца як прыназоўнік і прыстаўка і выражае прасторавыя адносіны. Ужываецца 'пры абазначэнні прадмета, ніжэй якога накіравана дзеянне', 'пры абазначэнні прадмета, у бок ніжняй часткі якога накіравана дзеянне', 'пры абазначэнні месца, прадмета ці асобы, у непасрэдную блізкасць да якіх накіравана дзеянне', 'пры абазначэнні прадмета або паняцця, пры назве дзеяння ці стану, у зону якіх накіравана іншае дзеянне', 'пры ўказанні на месца, у непасрэднай блізкасці ад якога адбываецца дзеянне або размяшчаецца, знаходзіцца хто-, што-небудзь' [3, т. 3]. Значэнні месцазнаходжання і напрамку, якія выражаюцца прыназоўнікам *пад* (з формай творнага склону), адпавядаюць адно аднаму, у выражэнні яны адрозніваюцца толькі семантыкай галоўнага кампанента. З назоўнікамі, якія маюць прасторавую семантыку, прыназоўнік *пад* абазначае месца, у непасрэдную блізкасць да якога што-небудзь накіроўваецца *Пуд Дубóк, Пуд Хутурі*.

З адным значэннем выкарыстоўваецца для ўтварэння мікратапонімаў прыназоўнік *каля* – 'ужываецца пры абазначэнні асобы, прадмета, месца, паблізу або вакол якіх адбываецца што-небудзь, размяшчаецца хто-небудзь, што-небудзь' [3, т. 2]. Названы прыназоўнік утварае прыназоўнікава-іменныя канструкцыі, якія ўказваюць на лакалізацыю аб'екта ў адносінах да іншага аб'екта, створанага чалавекам.

Найбольш прадуктыўнымі з'яўляюцца прыназоўнікі *за, на і пад* (вар. *под, пуд, пуд*). Прыназоўнік *за* ўжываецца з творным склонам [*за* + Тв. скл.]: *За Алéшнікам* п. (Арэхаўскі Кобр.), *За Бўнкерам* п. (Кругавічы Ганц.), *За Гаём* б. (Грушаўка Кам.), *За Грушкai* п. (Белавусаўшчына, Пруж.), *За Густы́нцем* п. (Малыя Шчытнікі Бр.), *За Дольно́ю* п. (Цюхінічы Бр.), *За Звыры́нцем* ур. (Малая Курніца Бр.), *За Лісом* с. (Агароднікі Кам.), *За Мосты́ком* п. (Беразнякі Кам.), *За Озыро́м* л. (Селяхі Бр.), *За Рóвом* п. (Свіцічы Кам.), *За Сыло́м* п. (Падлесе Радваніцкае Бр.) *За Тапо́лямі* п. (Арэхаўскі Кобр) і інш. Іменнай часткай такой канструкцыі найчасцей з'яўляюцца апелятывы. Радзей у якасці іменнай часткі выступаюць антрапонімы ці тапонімы: *За Біры́ком* п. (Фядоры Стол.), *За Бугро́м* ур. (Лышча Пін.), *За Вулькі́ю* п. (Смуга Бр.), *За Грэ́чкою* п. (Лышча Пін.), *За Дро́здыкам* п. (Лышча Пін.), *За Кана́вою* ч. в. (Фядоры Стол.), *За Капіта́нам* ур. (Лышча Пін.), *За Круко́вскім* ч. л. (Гарадная Стол.), *За Кузьмо́ю* (Верхалесе Кобр.), *За Матві́ем* ч. л. (Гарадная Стол.), *За Мішко́ю* п. (Верхалесе Кобр.), *За Пісьме́ном* л. (Калоднае Стол.), *За Сокулюко́м* п. (Верхалесе Кобр.), *За Шэ́віком* ур. (Целяханы Ивац.) і інш.

Прыназоўнік *на* можа ўжывацца з вінавальным і месным склонамі.

У спалучэнні з вінавальным склонам [*на* + В. скл.] прыназоўнік *на* выкарыстоўваецца пераважна ў канструкцыях, якія служаць для абазначэння дарог або напрамку да пэўнага аб'екта: *На Азбэ́рына* п. (Кавярдзякі Бр.), *На Бўду* д. (Краі Ивац.), *На Вульшы́ны* п. (Цюхінічы Бр.), *На Гу́ту* д. (Навасады Бр.), *На Дмы́тровычы* д. (Унучкі Кам.), *На Млынóк* д. (Бабровічы Ивац.), *На Пе́шчаны́цу*, д. (Краі Ивац.), *На Плы́скач* п. (Печкі Мал.), *На Пучы́ны* д. (Рудня Ивац.), *На Худу́сы* д. (Унучкі Кам.), *На Шухалі́* д. (Камянюкі Кам.) і інш.

Назвы з прыназоўнікамі *на* з месным склонам імені [*на* + М. скл.] служаць для абазначэння ўрочышчаў. Яны ўказваюць на месца іх размяшчэння: *На Болóті* п. (Гарадная, Стол.), *На Бóровы* л. (Гвозніца Мал.), *На Брóдах* б. (Грушаўка Кам.), *На*

Будісках паша (Орхава Бр.), *На Вьіросі* узг. (Гвозніца Мал.), *На Горáх* п. (Дубавое Кам.), *На Грудáх* узг. (Камянюкі Кам.), *На Гуруховьішчэ* д. (Селяхі Бр.), *На Двóрчышчах* луг (Завершаны Кам.), *На Ланáх* п. (Астрамечава Бр.), *На Лу́зі* с. (Селяхі Бр.), *На Лы́шнянах* луг (Яцкавічы Кам.), *На Мостáх* ур. (Гвозніца Мал.), *На Пáсіцы* п. (Гвозніца Мал.), *На Прылу́ці* паша (Орхава Бр.), *На Пудóмиэ* д. (Унучкі Кам.), *На Пыты́нныку* с. (Макавішчы Кам.), *На Рі́ццы* п. (Смуга Бр.), *На Хмэ́лішчы* с. (Камянюкі Кам.), *На Чыры́тах* с. (Камянюкі Кам.) і інш.

Прыназоўнік **пад** (вар. **под, пуд, пуг**) ужываецца з творным і вінавальным склонамі, прычым часцей з творным [**пад** (вар. **под, пуд, пуг**) + Тв. скл.]: *Под Брудцём* п. (Вялікія Матыкалы Бр.), *Под Звыры́нцем* л. (Селяхі Бр.), *Под Казённым* п. (Макавішчы Кам.), *Под Могі́лкамі* п. (Гершоны Бр.), *Пуд Брудко́м* б. (Гвозніца Мал.), *Пуд Бурко́м* п. (Чэрні Бр.), *Пуд Ва́лом* п. (Казловічы Бр.), *Пуд Вэрбо́ю* п. (Навалессе Мал.), *Пуд Горóю* узг. (Гвозніца Мал.), *Пуд Грыбко́м* ч.л. (Каленкавічы Кам.), *Пуд Дулы́ныю* п. (Малыя Шчытнікі Бр.), *Пуд Лі́сом* п. (Хмелева Жаб.), *Пуд Ста́вамы* л. (Камароўка Бр.), *Пуд Убо́рою* луг (Унучкі Кам.), *Пуд Худуса́мы* п. (Унучкі Кам.), *Пуд Га́ткыю* п. (Падлессе Радваніцкае Бр.), *Пуг Горóю* п. (Падлессе Радваніцкае Бр.). Іменнай часткай такіх канструкцый звычайна выступаюць апелятывы.

Мікратапонімаў, утвораных па мадэлі [**Под** (вар. **пуд, пуг**) + В. скл.] зафіксавана значна менш: *Под Лепёшко* п. (Калоднае Стол.), *Пуд Дóбрэ* п., с. (Добрае Кобр.), *Пуд Дуб* с. (Добрае Кобр.), *Пуд Дубкы́* п. (Макраны Мал.), *Пуд Дубо́к* с. (Дубіны Кобр.), *Пуд Куро́ткі* п. (Унучкі Кам.), *Пуд Лазо́к* п. (Аніскавічы Кобр.), *Пуд Хуту́рі* п. (Унучкі Кам.), *Пуг Корна́ч* п. (Дубіны Кобр.), *Пуг Кру́глэ* с. (Залескія Кобр.), *Пуг Пэ́нь* с. (Добрае Кобр.).

На аснове прааналізаванага матэрыялу можна зрабіць выснову, што мікратапонімы-арыенціры з прыназоўнікам *пад* (вар. *под, пуд, пуг*) у спалучэнні з вінавальным і творным склонамі больш уласцівыя назвам палёў, лугоў, урочышчаў. Для абазначэння іншых аб'ектаў яны амаль не выкарыстоўваюцца.

Пашыраны на даследаванай тэрыторыі і мікратапонімы з прыназоўнікам **каля** (вар. **коло, кулу**) у спалучэнні з родным склонам апелятыва [**каля** (вар. **коло, кулу**) + Р. скл.]. Такія канструкцыі, як правіла, выкарыстоўваюцца для абазначэння ўрочышчаў: *Каля Бо́чкі* п. (Арэхаўскі Кобр.), *Кóло Арэдро́ма* п. (Фядоры Стол.), *Кóло Бырэзы́нкі* п. (Грушаўка Кам.), *Кóло Бэ́роста* с. (Дубіны Кобр.), *Кóло Вульша́ны* п. (Падлессе Радваніцкае Бр.), *Кóло Гóзэра* л. (Фядоры Стол.), *Кóло Еродро́ма* п. (Унучкі Кам.), *Кóло Коню́шні* ч. в. (Фядоры Стол.), *Кóло Ко́мплекса* п. (Фядоры Стол.), *Кóло Лі́са* п. (Ленінскі Жаб), *Кóло Лу́жка* п. (Вялікая Турна Кам.), *Кóло Мо́глыц* ч. в. (Нячатава Стол.), *Кóло Му́ро́ванкі* п. (Малая Турна Кам.), *Кóло Остано́ўкі* ч. в. (Фядоры Стол.), *Кóло Пáсекі* ч. л. (Фядоры Стол.), *Кóло Пожа́рнэй*. п. (Фядоры Стол.), *Кóло Рыкы́* п. (Малая Курніца Бр.), *Кóло Сімафо́ра* п. (Ляхаўцы Мал.), *Ку́лу Кры́жа* п. (Кацельня Баярская Бр.), *Ку́лу Мая́ка* п. (Масевічы Мал.). Часта ў ролі іменнай часткі выступаюць антрапонімы: *Каля Ма́дныка* д. (Опаль Іван.), *Каля Тата́рына* паша (Гвозніца Мал.), *Каля Федора́* м. у л. (Дубіца Бр.), *Кóло Біры́ка* ч. в. (Фядоры Стол.), *Кóло Ё́хіма* п. (Каленкавічы Кам.), *Кóло Круко́вскога* ч. л. (Гарадная Стол.), *Кóло Плы́скача́* уч. з. (Печкі Мал.), *Кóло Струка́льхы* ч. в. (Фядоры Стол.), *Кóло Сты́ра* с. (Фядоры Стол.), *Кóло Фамю́ка* п. (Крынкі Кам.), *Кóло Шчу́поль* ч. л. (Нячатава Стол.), *Ку́лу Блё́ка* п. (Масевічы Мал.) і інш.

П. Даволі распаўсюджаная з'ява ў мікратапаніміі Брэстчыны – наяўнасць прыназоўнікава-іменных канструкцый, якія ўяўляюць сабой састаўныя назвы, што складаюцца з прыназоўніка, апелятыва-назоўнік і прыметніка (лічэбніка), што яго паясняе: *За Косой Дорóгою* п. (Цюхінічы Бр.); *На Вылькэ По́ле* д. (Селяхі Бр.), *На Білу Даро́га* д. (Камянюкі Кам.), *На Тро́х Заго́нах* с. (Макавішчы Кам.), *На Му́ро́зувой Гу́рі* п.

(Унучкі Кам.); *Коло Камэнэцкыі Дорóгы* п. (Трасцяніца Кам.), *Коло Карпукóвыі Горы́* луг (Дубавок Кам.), *Коло Дымэныцкóго Госты́нца* п. (Вял. Турна Кам); *Коло Комарівськы́й Ны́вки* л. (Селяхі Бр.), *Коло Кóсого Мостá* п. (Фядоры Стол.); *По Панікóвськуй Дорóзы* п. (Дубавое Кам), *По Прóстуй Дорóзы* п. (Дубавое Кам.), *По Стáруй Дорóзы* п. (Дубавое Кам.); *Пуд Юсты́ніным Дубом* п. (Навалесе Мал.).

Часам апелятыў у такіх канструкцыях можа адсутнічаць, а прыметнік, які застаецца, субстантывуецца: *Коло Байдóвськóго* п. (Пералум’е Жаб.), *Коло Батра́цкóго* с. (Селяхі Бр.); *На За́дніх* с. (Камянюкі Кам.), *На Лысы́ччыном* п. (Печкі Мал.), *На Груша́цкóго* п. (Кавярдзякі Бр.), *На Казáцкых* с. (Камянюкі Кам.), *На Шу́товым* с. (Камянюкі Кам.), *На Шыро́куму* п. (Унучкі Кам.); *От Колодэ́нськóго* с. (Чылеева Бр.), *От Па́нськóго* п. (Чылеева Бр.), *Под Казё́нным* п. (Макавішчы Кам.), *Пуд Дóбрэ* п. (Добрак Кобр.), *Пуд Курóткі* п. (Унучкі Кам.), *Пут Кру́глэ* с. (Залескія Кобр.); *У Смоля́ным* уч. з. (Печкі Мал.), *У Трэ́нёвым* д. (Селяхі Бр.) і інш.

III. Наступная мадэль – мікратапонімы, якія складаюцца з назоўніка ў назоўным склоне і прыназоўнікавай канструкцыі, што паясняе гэты назоўнік: *Госты́нець до Дворá* д. (Селяхі Бр.), *Дорóга на Ры́тэц* д. (Орхава Бр.), *Дорóга за Сэ́лом* д. (Палінаўка Кам.), *Дорóга на Колóдно* д. (Церабунь Бр.), *Дорóга на Шума́кі* д. (Церабунь Бр.), *Дуро́га ду Новэ́цкóвыч* д. (Шышова Кам.), *Кэ́мпа в Антыпóрувiшчыны* п. (Малая Курніца Бр.), *Кэ́мпа на Борку́* п. (Малая Курніца Бр.), *Ліс на Подру́чнуй* л. (Дружба Бр.), *Луг на Подры́ччэ* луг (Старое Сяло Жаб.), *Лысо́к на Пыска́х* л. (Чылеева Бр.), *Мост праз Безо́дну* мост (Барысы Бр.), *Мыст на Пё́чкі* мост (Велікарыта Мал.), *Ны́вка над Болóтом* п. (Старое Сяло Жаб.), *Пóлэ под Крэ́жóm* ч. п. (Каленкавічы Кам.), *Попэ́рэчкы ко́ло Лугá* п. (Грушаўка Кам.), *Стэ́жка до Сыля́хiв* д. (Камароўка Бр.), *Стэ́шка за Гуро́дом* д. (Ёжыкі Жаб.), *Шосá на Тырыбу́нь* д. (Пяскі Бр.). Іншы раз сустракаюцца назвы з адваротным парадкам састаўных элементаў: *В Балаві́ж Дорóга* д. (Камянюкі Кам.), *В Ляцкы́і Дорóга* д. (Камянюкі Кам.), *Од Борóдыцкóго Чві́рць* п. (Камянюкі Кам.), *Од Сэ́лішчáнськóго Чві́рць* п. (Камянюкі Кам.), *Кулу́ Багна́ Стрэ́лка* с. (Хамуціны Кам.).

Часта другая частка тапоніма паясняецца прыметнікам: *Ліс на Вошы́вуй Горы́* л. (Дружба Бр.), *Мыст на Колхóзны Двор* мост (Велікарыта Мал.), *Пóле каля Лысы́ччыно́го хутора* п. (Печкі Мал.), *Рiв за Дóвгым Лі́сом* р. (Хамуціны Кам.). Сустракаюцца выпадкі, калі паясняецца першая частка тапоніма: *Пэ́рышы Рыв уд Ры́кі роў* (Хамуцічы Кам.), *Дру́гі рыв уд Ры́кі роў* (Хамуціны Кам.), *Трэ́ці Рыв уд Ры́кі роў* (Хамуцічы Кам.), *Сэ́рэдня Дорóга в Пры́борово* д. (Харсы Бр.). Аб’ектамі такіх назваў могуць быць урочышчы, палі, балоты. Прыназоўнікавыя канструкцыі ў гэтых назвах абазначаюць напрамак або месца размяшчэння геаграфічнага аб’екта і з’яўляюцца азначэннем да назоўнікаў.

Заклучэнне

Мікратапонімы-арыенціры разглядаюцца намі як вербальна-ментальны сродак перадачы рэальнага ландшафту, ці з’яўляюцца ландшафтнамі сімваламі. Як і іншыя сімвалы, мікратапонімы змяшчаюць у сабе моўную вобразнасць і здольныя ўвасабляць пачуцці, ідэі, настрой, пры гэтым не адбываецца адлюстравання ўласна прыроды. Састаўныя мікратапонімы можна разглядаць як вербальна-эмацыянальную інтэрпрэтацыю ландшафту, якая дазваляе выражаць унутраны стан чалавека шляхам выкарыстання сродкаў моўнай выразнасці.

Характэрнай асаблівасцю мікратапонімаў-арыенціраў з’яўляецца іх намінатыўнасць. *За ракой* перастае быць акалічнасцю месца, набывае функцыю намінацыі – *Поле за Ракой*. Назваў гэтага тыпу параўнальна многа, і выступаюць яны

побач з прэфіксальнымі і прэфіксальна-суфіксальнымі мікратапонімамі, тыпу *Зарака*, *Зарэчча*, як раўназначныя. Часам яны існуюць паралельна.

Сярод мікратапонімаў-арыенціраў прадуктыўнымі з'яўляюцца прыназоўнікава-іменныя канструкцыі з кампанентамі *за*, *на* і *пад*. Названыя прыназоўнікі з'яўляюцца найбольш прыдатнымі для выражэння лакалізацыі аб'екта ў адносінах да іншага аб'екта. У сваю чаргу, гэты прасторавы параметр адназначна і паслядоўна рэпрэзентуе ландшафтную мадэль, якая з'яўляецца базавай для тапаніміі.

Для выражэння значэнняў напрамку і месцазнаходжання выкарыстоўваюцца як розныя прыназоўнікі, якім уласціва толькі адно пэўнае значэнне, так і прыназоўнікі, якія сумяшчаюць абодва значэнні адначасова. Значэнне месцазнаходжання мае невытворны прыназоўнік *каля*. Абодва значэнні (напрамку і месцазнаходжання) выражаюцца прыназоўнікамі *за*, *пад*, *на*. Дыферэнцыяцыя адбываецца за кошт склону назоўніка: значэнне напрамку звычайна перадаецца ў спалучэнні прыназоўніка з формай вінавальнага склону, а значэнне месцазнаходжання – з формай творнага склону.

СПІС СКАРАЧЭННЯЎ І ўМОўНЫХ АБАЗНАЧЭННЯЎ

Раёны:

Бр. – Брэсцкі раён
Бяроз. – Бярозаўскі раён
Ганц. – Ганцавіцкі раён
Жаб. – Жабінкаўскі раён
Івац. – Івацэвіцкі раён

Кам. – Камянецкі
Малар. – Маларыцкі
Пін. – Пінскі
Пруж. – Пружанскі
Стол. – Столінскі

Іншыя скарачэнні:

б. – балота
д. – дарога
л. – лес
м. у л. – месца ў лесе
п. – поле
р. – роў
с. – сенажаць

узв. – узвышша
узг. – узгорак
ур. – урочышча
уч. з. – участка зямлі
ч. л. – частка лесу
ч. в. – частка вёскі

СПІС ВЫКАРЫСТАНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

1. Аліферчык, Т. М. Тапанімія Заходняга Палесся: этналінгвістычны аспект / Т. М. Аліферчык. – Мінск: Беларус. навука, 2013. – 255 с.
2. Леванцэвіч, Л. В. Крыніцазнаўства даследаванняў анамастыкі мовы Брэсцка-Пінскага Палесся / Л. В. Леванцэвіч // Мова Брэсцка-Пінскага Палесся: зб. навук. арт. / Брэсц. дзярж. ун-т; рэдкал.: М. М. Аляхновіч [і інш.]. – Брэст: БрДУ, 2010. – С. 57–65.
3. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5 т. / рэдкал.: К. К. Атраховіч (агульн. рэд.) [і інш.]. – Мінск: БелСЭ, 1977–1984. – 5 т.
4. Шклярык, В. А. Мікратапанімія Усходняга Палесся ў кантэксте развіцця рэгіянальнай лексічнай сістэмы / В. А. Шклярык; навук. рэд. І. Л. Капылоў. – 2-е выд. – Мінск: Беларус. навука, 2019. – 196 с.

